

МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ



МАУП

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА
дисципліни
“ЕКОЛОГІЧНА ЕКОНОМІКА”
(для магістрів)

Київ
ДП «Видавничий дім «Персонал»
2013

Підготовлено доцентом кафедри управління персоналом та економіки праці
Л. О. Згалат-Лозинською

Затверджено на засіданні кафедри управління персоналом та економіки праці (протокол № 2 від 19.01.11)

Схвалено Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом

Згалат-Лозинська Л. О. Навчальна програма дисципліни “Екологічна економіка” (для магістрів). — К.: ДП «Вид. дім «Персонал», 2013. — 28 с.

Навчальна програма містить пояснювальну записку, тематичний план, зміст дисципліни “Екологічна економіка”, вказівки до виконання контрольної роботи, варіанти контрольних робіт, питання для самоконтролю, а також список літератури.

- © Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП), 2013
- © ДП «Видавничий дім «Персонал», 2013

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Особливістю сучасного етапу господарського розвитку є формування концепції про тісний взаємозв'язок між економічним та екологічним добробутом.

В наш час еколого-економічна проблематика визначає не лише ефективність функціонування усіх видів та форм господарської діяльності, а й принципіальні умови нормального функціонування кожної людини.

Екологічна економіка — молода наукова дисципліна, що відкриває нові напрями досліджень для прийняття науково обґрунтованих рішень із фінансування, планування, законодавчо-нормативного забезпечення керування соціально-економічними процесами в цілому і в галузі природокористування зокрема.

В теоретичному плані екологічна економіка спрямована на створення наукових основ концепції стійкого екологічно-економічного розвитку, а її практичне значення виражається в створенні науково обґрунтованих конкретних рекомендацій із раціонального використання природних ресурсів та збереження середовища життя людського суспільства.

Навчальний курс “Екологічна економіка” розрахований для студентів, які здобувають освітньо-кваліфікаційний рівень “магістр” і передбачає поглиблене вивчення характеру співвідношення позитивних і негативних змін природних умов, рівня використання суспільством природного середовища в зв'язку з виробничими відношеннями між людьми за даними конкретних економічних наук, а також геології, біології, ґрунтознавства, лісництва, демографії, метеорології, гідрології та інших наук.

Проблеми, які досліджує екологічна економіка можна об'єднати у дві великі групи. По-перше, це ефективне використання економікою природних ресурсів. По-друге, це пошук та обґрунтування методів запобігання та ліквідації збитків від забруднення навколишнього середовища. Ці проблеми мають вирішуватися на основі закономірностей природно-історичного характеру, а також із урахуванням потреб суспільства, що постійно змінюються; формування нової системи цінностей на тлі економічних проблем сучасності.

Одним з принципових моментів під час вирішення завдань екологічної економіки є необхідність застосування інтегрованого підходу до збереження й раціонального використання й відтворення природ-

них ресурсів, тобто ресурси повинні розглядатися як єдине ціле в умовах багатостороннього впливу на них людини.

Екологічна економіка — трансдисциплінарна галузь знань, що вивчає взаємозв'язок між екосистемами, соціальними спільнотами та економічними системами, а також умови, які забезпечують стійкий, невиснажливий стан і прогресивний розвиток усіх трьох систем.

Мета науки “Екологічна економіка” — формування екологічно обґрунтованих пріоритетів соціально-економічного розвитку суспільства і пошук найбільш ефективних шляхів досягнення поставлених цілей.

Завдання екологічної економіки пов'язані з вивченням закономірностей формування економічних відносин в умовах екологічних обмежень.

До них належать:

- визначення існуючих взаємозв'язків між вимогами соціально-економічного розвитку, станом навколишнього середовища й умовами життєдіяльності людей; вивчення економічних аспектів взаємодії суспільства і природи;
- визначення економічної цінності компонентів навколишнього природного середовища і включення еколого-економічних оцінок у систему економічних розрахунків;
- формування системи управління, адекватної завданням національного використання факторів довкілля;
- розробка методичного інструментарію для економічного обґрунтування оптимальних напрямів соціально-економічного розвитку, що найбільшою мірою відповідають поєднанню економічних та екологічних цілей;
- пошук шляхів підвищення еколого-економічної ефективності національної економіки та її основних підрозділів.

Цей курс відрізняється від курсу “Економіка природокористування”, в якому вивчаються економічні проблеми, що пов'язані, головним чином, з природоохоронними заходами в межах традиційної виробничої системи. Отже, економіка природокористування відповідає на питання, яким чином можна зменшити негативний екологічний вплив існуючих технологічних систем на природу, людину й об'єкти її життєдіяльності. Об'єктом дослідження економіки природокористування є виробничі технологічні системи і безпосередні процеси використання природних ресурсів.

Об’єкт курсу “Екологічна економіка” є значно глибшим. Тут у полі зору — повний цикл виробництва і споживання продукції. Головне завдання екологічної економіки — це формування принципово нових напрямів трансформації економіки на основі постійного відтворення інноваційних процесів реформування виробництва та споживання продукції. Кінцева мета — послідовний перехід до екологічно досконаліших виробничих технологій, видів продукції, процесів споживання, економічних відносин, стилю життя.

Мета вивчення даного курсу — набуття студентами знань і навичок, формування в них екологічно орієнтованого світогляду, що створює необхідні передумови для прийняття рішень і здійснення господарської діяльності згідно з принципами стійкого розвитку.

Основними завданнями курсу “Екологічна економіка” є:

- ознайомити студентів із закономірностями формування інноваційних методів екологізації економіки;
- сформулювати уявлення щодо визначення існуючих взаємозв’язків між вимогами соціально-економічного розвитку, станом навколишнього середовища й умовами життєдіяльності людей; економічних аспектів взаємодії суспільства і природи;
- набути навичок визначення економічної цінності компонентів навколишнього природного середовища і виконання еколого-економічних оцінок;
- опанувати методичним інструментарієм для економічного обґрунтування оптимальних напрямів соціально-економічного розвитку, що найбільшою мірою відповідають поєднанню економічних та екологічних цілей;
- сформулювати уявлення щодо напрямів підвищення еколого-економічної ефективності національної економіки;
- набути навичок еколого-економічного обґрунтування господарських рішень.

Вивчення даної дисципліни передбачає використання знань з екології, економічної теорії, економіки природокористування та ін.

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН
дисципліни
“ЕКОЛОГІЧНА ЕКОНОМІКА”

№ пор.	Назва змістового модуля і теми
	Змістовий модуль I. Зміст природних факторів і процесів антропогенного впливу на природу
1	Природні фактори і процеси антропогенного впливу на природу
2	Зміст основних процесів порушення природного середовища
	Змістовий модуль II. Природні фактори в системі товарно-грошових відносин
3	Урахування природних факторів у економічній системі
4	Еколого-економічні інструменти
5	Методичні підходи до економічної оцінки природних факторів
6	Оцінка економічного збитку від порушення середовища
7	Практика реалізації концепції платного природокористування в Україні
	Змістовий модуль III. Екологізація економіки
8	Поняття та оцінка рівня екологізації
9	Механізми екологізації економіки
10	Управління процесами екологізації
	Разом годин: 81

ЗМІСТ
дисципліни
“ЕКОЛОГІЧНА ЕКОНОМІКА”

Змістовий модуль І. Зміст природних факторів і процесів антропогенного впливу на природу

Тема 1. Природні фактори і процеси антропогенного впливу на природу

Класифікація природних факторів. Сутність природних ресурсів, природних умов. Концепція інтегрального ресурсу М. Ф. Реймерса, його компоненти. Класифікація природних ресурсів за ознаками відносності, відтворюваності, замінності та вичерпності. Класифікація природних факторів.

Класифікація процесів впливу на природу. Абіотичні, біотичні і антропогенні фактори впливу на живі організми. Порушення природного середовища як процес погіршення стану довкілля під впливом антропогенної діяльності: забруднення, в т. ч. інтоксикація, засмічення; руйнування пейзажу (пейоризація), руйнування ландшафту (деструкція), роз'єднання, знищення, винищування біологічних об'єктів.

Позитивний антропогенний вплив на довкілля: захисна група дій та активні дії, спрямовані на поліпшення властивостей природного середовища. Відтворення природних ресурсів та природного середовища.

Фізико-біологічний, економічний, фізіологічний, соціальний підходи до оцінки антропогенних процесів впливу на природу.

Література: основна [2–4; 7];
додаткова [14]

Тема 2. Зміст основних процесів порушення природного середовища

Змістова основа класифікації процесів порушення природи.

Використання природних ресурсів: вилучення та виснаження природних ресурсів.

Порушення якості компонентів природного середовища: забруднення — механічне, хімічне, фізичне (теплове, світлове, шумове, електромагнітне, температурно-енергетичне (теплове)), радіоактив-

не, біологічне (біотичне, мікробіологічне), інформаційне. Порушення ландшафтів: порушення ґрунтів — ерозія, висушування, підтоплення, преуцільнення, забруднення, засолення; порушення режиму водних систем: зарегулювання стоку рік, вилучення води, зміна русел рік, зміна екосистем, що підтримують водні системи; зміна рельєфу місцевості — формування котлованів і заглиблень, відвалів та насипів, руйнування, усунення природних геологічних об'єктів, пневмовплив на геосферу.

Вплив на людину і біоту. Прямий вплив на біоту — винищування тварин, знищення рослин. Непрямий вплив на біоту — блокування шляхів міграції тварин, ускладнення репродуктивних функцій, порушення умов існування тварин і рослин, спрощення екологічних зв'язків, гіпертрофія популяцій деяких біологічних видів, порушення екологічної рівноваги привнесенням чужорідних для даної екосистеми екологічних видів. Вплив на людину. Прямий вплив — виробничий і побутовий травматизм. Непрямий вплив на організм людини — погіршення якості умов життя і діяльності людини, погіршення їжі і питної води. Зниження інформаційної цінності природних систем і психологічний вплив на особистість людини. Моральні аспекти впливу на біоту.

Вплив на глобальну екосистему Землі — зміна енергетичної системи Землі: зміна клімату, зміна електромагнітної системи Землі. Зміна буферних захисних систем Землі (зменшення озонового шару Землі).

Сучасний рівень порушення екологічної рівноваги на Землі: втрати ґрунтових ресурсів, опустелювання планети; антропогенний вплив на атмосферу: модифікація властивостей та газового складу атмосфери, небезпека руйнування іоносфери і стратосферного озону, насичення нижніх шарів атмосфери шкідливими для живих організмів газами і речовинами промислового походження; негативні екологічні наслідки для біоти Землі; якісна зміна гідросфери, виснаження запасів прісної води. Характерні ознаки сучасної екологічної кризи.

Література: основна [2–4; 7];
додаткова [14; 21; 24; 25]

Змістовий модуль II. Природні фактори в системі товарно-грошових відносин

Тема 3. Урахування природних факторів у економічній системі

Особливості всіх типів природних ресурсів, їх еколого-економічна оцінка. Види господарських суб'єктів, що формують економічні відносини щодо природних факторів. Доцільність використання еколого-економічних оцінок у системі ринкових відносин.

Функції природи стосовно людини. Фізіологічні функції: середовище існування, повітря для дихання, продукти харчування, механізм обміну речовин, генетичний механізм, фізичні властивості середовища, вода для пиття, інформаційні ресурси, у т. ч. генетичні відтворення процесів екодеструкції, біоіндикатори, кліматичні умови, засоби комунікації.

Соціальні функції: естетична інформація, духовна і релігійна інформація, засоби комунікації, імпульс творчості, умови психічного стану, наукова й освітня інформація, культурний та художній розвиток, формування моральних основ.

Економічні функції: фактори відновлення трудових ресурсів, засоби праці (сировина, матеріали), засоби виробництва (земля, біоресурси), енергетичні ресурси (паливо, сонячна енергія), комунікаційні засоби (транспортні магістралі), відтворення процесів екодеструкції, біоіндикатори, формування попиту на товари фізіологічного, соціального та екологічного призначення.

Екологічні функції: регулювання матеріального балансу, регулювання енергетичного балансу, регулювання матеріально-енерго-інформаційного обміну з космосом, природовідтворення, консервація енергії, регулювання біорівноваги, кліматорегулювання, кисневідтворення, відтворення біомаси, відтворення біоінформації, репродуктивність ґрунтів.

Роль економічних функцій природних факторів в одержанні ними економічних оцінок.

Економічні властивості природних факторів: властивості елементів економічної системи, властивості капіталу, властивості товару.

Схема формування ціни на природні блага. Формування вартісної оцінки природних факторів з боку виробника: витрати на відтворення природних ресурсів, на супутні товари та інфраструктуру, на поспе-

редження екодеструкції, на відтворення порушень середовища, втрачена вигода внаслідок роботи в екологічно несприятливих умовах.

Формування вартісної оцінки природних факторів з боку споживача: економічний ефект від використання природних ресурсів, ціна, яку готовий заплатити споживач природних благ, економічні збитки від використання “порушених” природних факторів, ціна або втрачена вигода, яку повинен понести споживач за перебування в забрудненому середовищі.

Література: основна [4];
додаткова [18; 24]

Тема 4. Еколого-економічні інструменти

Еколого-економічні показники: оцінки і ставки, їх функції.

Оцінка запасів екосистем та національного капіталу: витратний підхід, рентний підхід.

Місце і роль економічних інструментів в економічному механізмі. Групи економічних інструментів: ціни за ресурси, економічні вигоди і перерозподільні платежі/виплати.

Економічний інструментарій: роль у системі товарно-грошових відносин. Податки, кредити, платежі, субсидії. Коли мова йде про економічний інструментарій, найчастіше наводять найбільш відомі інструменти: податки, кредити, платежі, субсидії.

Класифікація еколого-економічних інструментів. За механізмом реалізації: адміністративний перерозподіл коштів, фінансові трансферти, вільні ринкові механізми перерозподілу коштів, сприяння на ринку. За природою впливу на економічні інтереси суб'єкта: інструменти, спрямовані на вилучення доходів та інструменти, спрямовані на збільшення доходу. За методичними підходами до встановлення ставок: емпіричні і розрахункові. Критерії розрахунку ставок еколого-економічних інструментів: фіскальні показники та еколого-економічні оцінки. За характером впливу на ключові групи економічних суб'єктів: забруднювач сплачує, споживач сплачує, все суспільство сплачує.

Форми еколого-економічних інструментів: податкові інструменти, платежі (збори), мита, субсидії, дотації, гранти, премії, виплати, кредити, сприяння/обмеження на ринку, цінові механізми, страхові, прискорена амортизація, штрафи, екологічне страхування. Їх сутність, види, специфіка застосування.

Екологічне страхування як еколого-економічний інструмент та економічний механізм запобігання/пом'якшення наслідків екологічних катастроф. Завдання екологічного страхування та механізм його реалізації. Фонди економічного страхування.

Література: основна [2; 4];

додаткова [9; 10; 18; 24]

Тема 5. Методичні підходи до економічної оцінки природних факторів

Оцінки ресурсу та оцінки середовища.

Підходи до економічної оцінки природних ресурсів. Оцінка у вартісній формі зміни фізіологічних, соціальних і екологічних функцій природи. Витратний та результатний підходи до економічної оцінки природних факторів.

Показники, що використовуються для економічної оцінки земельних ресурсів, родовищ корисних копалин, лісових ресурсів, водних ресурсів, рекреаційних ресурсів при витратному і результатному підходах.

Базові критеріальні чинники для економічної оцінки природних факторів: витрати на відтворення природних ресурсів, витрати на підтримання стану відтворювальних природних ресурсів (екосистем), витрати на запобігання екологічного порушення (забруднення) природних ресурсів, витрати на заміщення втраченої вигоди, що виникла через екологічне порушення, витрати на ліквідацію наслідків екодеструктивної діяльності, рента (дохід, прибуток) від використання природних факторів, непрямі вигоди від використання природних благ, економічний збиток від порушення (забруднення) природних факторів, втрачена вигода від втрати якості факторів природного середовища, втрачена вигода, пов'язана з необхідністю консервації природних об'єктів, витрати, які готове понести суспільство за збереження недоторканності природи, ціна, яку готове прийняти суспільство за згоду жити в екологічно несприятливому середовищі.

Підходи до оцінки змін стану середовища. Застосування для цілей еколого-економічних оцінок витрат на відтворення природних факторів, підтримання стану відтворюваних природних ресурсів, витрати на запобігання екологічного порушення (забруднення), на заміщення упущеної вигоди, що виникла через економічне порушення, на ліквідацію наслідків екодеструктивної діяльності.

Застосування для цілей економічної оцінки природних факторів упущеної вигоди від втрати якості факторів природного середовища або необхідності консервації природних об'єктів; величини витрат, які готове понести суспільство за збереження недоторканності природи.

Рента від використання природних ресурсів як базовий показник для економічної оцінки природних факторів.

Література: основна [2; 4];

додаткова [15; 19; 20; 24]

Тема 6. Оцінка економічного збитку від порушення середовища

Сутність еколого-економічного збитку. Механізм формування та природа економічного збитку. Складові еколого-економічного збитку. Фактори впливу: параметри джерела забруднення (об'єм викидів, характеристика інгредієнтів: концентрація шкідливих речовин, токсичність забруднень, кількість шкідливих інгредієнтів), якість середовища, природні умови. Фактори сприйняття: чисельність і склад населення, елементи комунального господарства, ліси і сільськогосподарські угіддя, основні фонди промисловості, транспорту, зв'язку. Фактори стану: розмір прибутку (національного доходу), виплати за листами непрацездатності, витрати на медичне обслуговування, витрати на утримання об'єктів житлово-комунального господарства і міського громадського транспорту, вартість виробництва одиниці продукції, вартість одиниці утилізованої цінної сировини.

Фактори формування збитку і методи його оцінки. Вартісний аналіз збитку. Базові методи обліку еколого-економічного збитку: метод прямого обліку, аналітичний метод, схема обліку.

Облік коефіцієнта екологічного ризику. Врахування факторів часу і невизначеності при проведенні еколого-економічних оцінок. Конкретні та усереднені укрупнені оцінки еколого-економічних збитків. Ймовірність виникнення надзвичайної ситуації. Максимально можлива величина економічного збитку при виникненні надзвичайної ситуації.

Екологічна ціна, її сутність. Екологічна ціна виробництва і споживання продукту. Визначення екологічної ціни товарів і послуг. Врахування стадії життєвого циклу продукту при розрахунку екологічної ціни. Показники природоємності і збиткоємності.

Література: основна [2–4; 7];

додаткова [9; 14; 15]

Тема 7. Практика реалізації концепції платного природокористування в Україні

Основи платного природокористування в Україні. Плата за право користування природними ресурсами. Система платежів за землю в Україні. Система зборів за використання надр, водних, лісових ресурсів в Україні. Система плати за використання рослинного та тваринного світу в Україні. Принципи формування плати за використання радіочастотних ресурсів України.

Основні компоненти платного природокористування в Україні – ліцензії на використання природних ресурсів, нормативи використання природних ресурсів, порядок збору платежів, ставки зборів (платежів) за використання природних ресурсів, система розподілу зібраних коштів між різними рівнями господарювання.

Платежі (збори) за порушення природного середовища. Плата за забруднення. Види нормативної плати: за гранично допустимі викиди в межах встановлених норм, за перевищення гранично допустимих нормативів. Ліміти розміщення відходів у навколишньому природному середовищі. Плата за забруднення навколишнього середовища викидами в атмосферу забруднюючих речовин стаціонарними і пересувними джерелами забруднення; за скидання забруднюючих речовин в поверхневі води, територіальні і внутрішні морські води, а також підземні горизонти; розміщення відходів у навколишньому природному середовищі.

Штрафні санкції за нераціональне використання природних ресурсів та забруднення довкілля.

Створення ринку природних ресурсів. Екологічні програми вдосконалення ціноутворення на ринку природних ресурсів. Механізм продажу прав на забруднення. Екологічна ліцензія. Торгівля квотами на забруднення. Система “застава-повернення”.

Формування цільових екологічних програм.

Література: основна [1–4; 7; 8];
додаткова [10; 11; 13; 14; 23]

Змістовий модуль III. Екологізація економіки

Тема 8. Поняття та оцінка рівня екологізації

Поняття екологізації. Відмінність екологізації від природозахисних заходів.

Показники для визначення рівня екологізації: економічні показники, енергетичні показники, земельні показники (footprint), показники порівняння, наявність чи відсутність екологічно “гарячих” місць.

Оцінки рівня екологізації. Інтегральний екодеструктивний вплив виробництва і споживання продукції: підходи та критерії.

Використання енергетичних показників, екологічного навантаження на територію для оцінки інтегрального екологічного впливу.

Порівняльні показники оцінки інтегрального екологічного впливу.

Метод оцінки інтегрального екологічного впливу за наявністю або відсутністю вузлів екологічної деструкції в циклі виробництва-споживання продукції.

Показники екологічної досконалості продукції: матеріалоемність, енергоемність продукції, енергетична ефективність виробництва продукції, частка вихідних матеріалів, які вироблені з поновлюваних ресурсів, з місцевих матеріалів, кількісна частка вихідних матеріалів, що належать до токсичних, небезпечних, вибухонебезпечних, вогне-небезпечних речовин, наявність у продукції чи сировині речовин, що можуть спричинити глобальні екологічні проблеми, наявність процесів забруднення середовища, екодеструкції ландшафтів, шкідливого впливу на організм людини на стадії виробництва продукції, наявність процесів, що негативно впливають на біологічні об’єкти на стадії виробництва продукції, вміст шкідливих речовин, факторів небезпеки для біологічних об’єктів у продукції, економічність продукції та рівень її шкідливого впливу на організм людини, використання у виробничих процесах тварин для тестування, рівень екоконструктивності (конструктивна придатність до продовження терміну служби продукції, її повторного використання, рециркуляції, безпечного упакування, захоронення відходів).

Література: основна [4; 7];
додаткова [9; 10; 14; 17]

Тема 9. Механізми екологізації економіки

Екологізація економіки країни. Відтворювальний механізм екологізації, його складові.

Відтворення екологічного попиту та екологічно орієнтованої виробничої основи. Екологізація попиту, його стадії. Взаємозв’язок між екологічними потребами і попитом. Екологічні товари.

Екологічне підприємництво. Екологізація виробництва. Еволюція стадій екологізації виробництва: розвиток екологічного обладнання, екологічно обумовлене вдосконалення технологій, підвищення ефективності складових життєвого циклу виробів і послуг, виробництво товарів, що обслуговують принципово новий екологічно зберігаючий стиль життя.

Етапи екологізації виробництва: екологізація очисних споруд, маловідходних технологій, тотальної ефективності, екологізації стилю життя. Найбільш перспективні напрями виробництва екологічних товарів та послуг в Україні.

Екологізація людей і відтворення мотивів екологізації. Основні напрями формування екологічної орієнтації персоналу. Основні види мотиваційних інструментів екологізації економіки. Ключові компоненти системи відтворення мотивів екологізації.

Основні системи, які формують економічні відносини і визначають характер мотиваційного впливу на суб'єкти господарювання: моніторингова підсистема, аналітична підсистема, генеруюча підсистема, реалізуюча підсистема. Основні ланки системи: організаційна основа екологізації, законодавча основа, система фінансового забезпечення, економічна структура, система виховного та ідеологічного, система екологічної освіти, система наукового забезпечення, мотиваційний інструментарій, система прав власності, система фінансової підтримки суспільного попиту на екологічно орієнтовану продукцію, система інформаційного забезпечення.

Класифікація інструментів екологізації економіки: інструменти прямого впливу, економічні інструменти, інструменти обов'язкового інформування, добровільного інформування, добровільні угоди за екологічними позиціями, інструменти екологічного захисту споживача, нетрадиційні інституційні домовленості, нетрадиційні форми співробітництва.

Література: основна [4; 7];
додаткова [9; 10; 14; 17; 20]

Тема 10. Управління процесами екологізації

Схема механізму реалізації завдань екологізації ("квадрат" управління екологізацією), його складові: мета і завдання екологізації, об'єкти екологізації, суб'єкти екологізації. Принципи екологізації. Інструменти прямої та непрямої мотивації екологізації.

Схема концептуальних напрямів формування завдань екологізації: зменшення потреби в продукті, зміни в продукті для підвищення рівня його екологічності, зміни у використанні продукту для підвищення екологічності процесів споживання й утилізації відходів споживання.

Управлінські стратегії впливу на суб'єкти екологізації: вплив на пропозицію; вплив на попит; вплив на взаємозв'язок між виробниками і споживачами.

Практичні процедури управління екологізацією економіки та її підрозділів. Процедура ОВНС: оцінки впливу на навколишнє середовище. Екологічний аудит. Аналіз життєвого циклу продукції. Система міжнародних стандартів екологічного менеджменту ISO 14000.

Література: основна [4; 7];
додаткова [9; 10; 14; 16; 17; 23]

ТЕМИ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ РЕФЕРАТИВ **з дисципліни** **“ЕКОЛОГІЧНА ЕКОНОМІКА”**

1. Концепція інтегрального ресурсу М. Ф. Реймерса, його компоненти.
2. Порушення природного середовища як процес погіршення стану довкілля під впливом антропогенної діяльності.
3. Фізико-біологічний, економічний, фізіологічний, соціальний підходи до оцінки антропогенних процесів впливу на природу.
4. Сучасний рівень порушення екологічної рівноваги на Землі.
5. Забруднення природного середовища та його види.
6. Глобальні наслідки забруднення навколишнього природного середовища.
7. Особливості всіх типів природних ресурсів, їх еколого-економічна оцінка.
8. Функції природи стосовно людини.
9. Економічні властивості природних факторів.
10. Еколого-економічні показники: оцінки і ставки.
11. Еколого-економічні інструменти: принципи формування і механізми дії.
12. Форми еколого-економічних інструментів.
13. Екологічне страхування як еколого-економічний інструмент.
14. Оцінки ресурсу та оцінки середовища.

15. Підходи до економічної оцінки природних ресурсів.
16. Підходи до оцінки змін стану середовища.
17. Моделювання екологічних процесів.
18. Економічний збиток від порушення природного середовища.
19. Вартісний аналіз еколого-економічного збитку.
20. Фактори формування еколого-економічного збитку і методи його оцінки.
21. Визначення екологічної ціни товарів і послуг.
22. Нормативно-правове регулювання формування платежів за використання природних ресурсів.
23. Основні компоненти платної природокористування в Україні.
24. Екологічне ліцензування.
25. Формування та реалізація цільових екологічних програм в Україні.
26. Поняття екологізації економіки, підприємств та способу життя.
27. Методологія оцінки рівня екологізації.
28. Відтворювальний механізм екологізації.
29. Екологізація попиту та виробництва.
30. Екологізація людей і відтворення мотивів екологізації.
31. Екологізація економіки в аспекті сталого економічного розвитку.
32. Особливості всіх типів природних ресурсів, їх еколого-економічна оцінка й охорона.
33. Оцінка запасів екосистем як національного капіталу.
34. Моделювання екологічних процесів.
35. Розміщення виробництва з врахуванням екологічних вимог.
36. Територіальні промислові комплекси: проблеми й перспективи.
37. Визначення економічного збитку, що наноситься народному господарству в результаті нераціонального природокористування.
38. Оцінка абсолютної і відносної ефективності природоохоронних затрат.
39. Міжгалузевий характер вирішення проблем природокористування.
40. Економічне стимулювання природоохоронної діяльності підприємств.
41. Оцінка запасів екосистем та національного капіталу.
42. Екологізація економічного розвитку.
43. Економічний, екологічний і соціальний результати природоохоронної діяльності.

44. Визначення необхідності проведення еколого-економічної реструктуризації промислових підприємств.
45. Міжнародна еколого-економічна діяльність.

ВКАЗІВКИ ДО ВИКОНАННЯ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ

Виконання контрольної роботи студентами заочної форми навчання є складовою навчального процесу та активною формою самостійної роботи студентів.

Мета контрольної роботи — закріпити й поглибити теоретичні знання, здобуті в процесі вивчення дисципліни “Екологічна економіка”, сформувати вміння самостійно працювати з навчальною, спеціальною літературою, законодавчими актами та статистичними матеріалами, а також з матеріалами власних досліджень в організаціях.

Номер варіанта контрольної роботи студент вибирає за першою літерою свого прізвища (див. таблицю).

Перша літера прізвища студента	Номер варіанта контрольної роботи
А, Б, В	1
Г, Д, Е, Є	2
Ж, З, І	3
Й, К, Л	4
М, Н, О	5
П, Р, С	6
Т, У, Ф	7
Х, Ц, Ч	8
Ш, Щ	9
Ю, Я	10

Структура контрольної роботи така: титульний лист, вступ, питання, що висвітлює зміст проблеми, висновки, список використаної літератури.

Контрольна робота повинна мати обсяг не менше 20-ти сторінок тексту (комп'ютерний набір — 14-й кегль, 1 інтервал, шрифт Times New Roman). Всі сторінки, окрім титульної, мають бути пронуме-

ровані. Обов'язковою умовою написання роботи є зміст, що містить питання завдання із зазначенням сторінок, вступ та висновки, які повинні відображати власне ставлення студента до матеріалу, який вивчається, безпосередньо відповіді на питання без розриву сторінки та з зазначенням посилань на літературні джерела, а також список використаної літератури, який має містити не менше 10 джерел. При потребі оформлюються додатки.

ВАРІАНТИ КОНТРОЛЬНИХ РОБІТ

Варіант 1

1. Види, масштаби, негативні наслідки забруднення навколишнього середовища.
2. Еколого-економічні інструменти: принципи формування і механізми дії.
3. Наведіть приклади показників екологічної досконалості продукції. Яким чином, впливаючи на поточні стадії виробництва, можна впливати на екологічну досконалість минулих або майбутніх стадій?

Варіант 2

1. Економічні збитки як комплексний показник, що відбиває особливості взаємодії виробництва з середовищем.
2. Поняття та оцінка рівня екологізації.
3. Які показники можна застосовувати для економічної оцінки водних ресурсів при витратному і результатному підходах? Охарактеризуйте формування економічної такої оцінки.

Варіант 3

1. Функції та показники економічної оцінки природно-ресурсного потенціалу.
2. Відтворювальний механізм екологізації економіки.
3. На конкретних прикладах охарактеризуйте можливості таких еколого-економічних інструментів, як сприяння/обмеження на ринку.

Варіант 4

1. Економічний, екологічний і соціальний результати природоохоронної діяльності.
2. Визначення екологічної ціни товарів і послуг.
3. На прикладах охарактеризуйте дію прямих та непрямих цінових механізмів для вирішення екологічних проблем.

Варіант 5

1. Розрахунок економічного ефекту від скорочення захворюваності населення внаслідок запобігання забрудненню навколишнього середовища.
2. Основи платного природокористування в Україні.
3. Дайте характеристику факторам порушення якості компонентів природного середовища. Наведіть приклади.

Варіант 6

1. Врахування фактору часу при визначенні економічної ефективності природоохоронних заходів.
2. Управлінські стратегії впливу на суб'єкти екологізації.
3. Наведіть приклади зменшення можливих (потенційних) збитків у результаті проектування або проведення заходів щодо захисту навколишнього природного середовища.

Варіант 7

1. Визначення показника порівняльної економічної ефективності природоохоронних витрат.
2. Підходи до оцінки змін стану природного середовища.
3. Дайте характеристику факторам впливу на глобальну екосистему Землі. Наведіть приклади.

Варіант 8

1. Врахування результатів екологічної оцінки при прийнятті господарських рішень.
2. Класифікація процесів антропогенного впливу на природу.
3. Які показники використовуються для економічної оцінки земельних ресурсів при витратному і результатному підходах?

Варіант 9

1. Сучасний рівень порушення екологічної рівноваги на Землі.
2. Функції природи й еколого-економічні оцінки.

3. Специфіка впливу на торгівлю, на транспортну сферу, сферу зберігання для цілей екологізації економіки. Охарактеризуйте нормативну базу з цього питання.

Варіант 10

1. Можливості реалізації екологічного страхування в Україні.
2. Підходи до економічної оцінки природних ресурсів.
3. Дайте характеристику процесу управління відходами з позиції досвіду розвинених країн та визначте його значення для України. Охарактеризуйте нормативну базу з цього питання.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Властивості природних ресурсів та природних умов. Наведіть приклади природних ресурсів та природних умов.
2. Поняття інтегральний природний ресурс. Визначте, які види ресурсів його складають.
3. Класифікуйте природні ресурси. Наведіть приклади для кожного виду.
4. Охарактеризуйте об'єктивний підхід до класифікації процесів впливу на природу.
5. Вплив на людину і біоту: сутність та види.
6. Які причини зумовлюють використання еколого-економічних оцінок в системі економічних відносин?
7. Доцільність використання еколого-економічних оцінок у системі ринкових відносин.
8. Особливості виконання природними факторами фізіологічних, соціальних, екологічних, економічних функцій.
9. Роль економічних функцій природних факторів в одержанні ними економічних оцінок.
10. Чи мають природні фактори властивості елементів економічної системи, капіталу, товару? Якщо мають, то які?
11. Що впливає на формування вартісної оцінки природних факторів з боку виробника та споживача?
12. Визначте сутність поняття еластичність попиту на природні фактори. Які чинники впливають на цей показник?
13. Охарактеризуйте еколого-економічні оцінки, їх функції.
14. Визначте сутність поняття еколого-економічні ставки. Для чого вони служать?

15. Місце і роль економічних інструментів в економічному механізмі.
16. На які три групи можуть бути умовно диференційовані економічні інструменти? Дайте характеристику цих груп.
17. Дайте визначення і характеристику функцій ціни за ресурси.
18. Дайте визначення і характеристику функцій економічних вигод, перерозподільних платежів (виплат).
19. Дайте визначення і охарактеризуйте роль еколого-економічних інструментів.
20. Як розрізняються еколого-економічні інструменти за природою впливу на інтереси суб'єктів господарювання?
21. Методичні підходи, що застосовуються при встановленні ставок для реалізації еколого-економічних інструментів.
22. Розрахункова база, що використовується для встановлення ставок еколого-економічних інструментів.
23. Принципи впливу на ключові групи економічних суб'єктів, що застосовуються при реалізації еколого-економічних інструментів.
24. Назвіть форми еколого-економічних інструментів.
25. Визначте зміст податкових еколого-економічних інструментів, їх сферу застосування.
26. Сфери застосування експортних та імпортних митних еколого-економічних інструментів.
27. Сфери застосування еколого-економічних інструментів.
28. Визначте зміст екологічних штрафів, їх сферу застосування.
29. Що є спільного та відмінного в змісті та функціях еколого-економічних субсидій і дотацій?
30. Визначте зміст грантів як еколого-економічного інструменту, їх сферу застосування.
31. Визначте зміст кредитів як еколого-економічного інструменту, їх сферу застосування.
32. У яких випадках застосовуються еколого-економічні виплати?
33. На прикладах охарактеризуйте дію прямих та непрямих цінових механізмів для вирішення екологічних проблем.
34. На конкретних прикладах охарактеризуйте можливості таких еколого-економічних інструментів, як сприяння/обмеження на ринку.
35. Страхування як еколого-економічний інструмент.

36. Визначте сутність поняття багатофункціональні природні ресурси.
37. Яким чином можна оцінити у вартісній формі зміну фізіологічних, соціальних і екологічних функцій природи?
38. Охарактеризуйте витратний підхід до економічної оцінки природних факторів.
39. Охарактеризуйте результатний підхід до економічної оцінки природних факторів.
40. Базові критеріальні чинники, що можуть бути покладені в основу економічних оцінок природних факторів.
41. Охарактеризуйте застосування для цілей еколого-економічних оцінок витрат на підтримання стану відтворюваних природних ресурсів та запобігання екологічного порушення (забруднення) природного середовища.
42. Запропонуйте можливості використання для цілей економічної оцінки природних факторів витрат на заміщення упущеної вигоди, що виникла через економічне порушення.
43. Охарактеризуйте застосування ренти від використання природних ресурсів як базового показника для економічної оцінки природних факторів.
44. Охарактеризуйте застосування для цілей еколого-економічних оцінок економічних збитків від їх екологічного порушення (забруднення).
45. Проілюструйте застосування для цілей економічної оцінки природних факторів упущеної вигоди від втрати якості факторів природного середовища або необхідності консервації природних об'єктів.
46. Покажіть можливості застосування для цілей економічної оцінки природних факторів ціни, яку готове прийняти суспільство за згоду жити в екологічно несприятливому середовищі.
47. Дайте визначення економічного збитку від порушення довкілля.
48. Поясніть природу економічного збитку з точки зору теорії розвитку, визначте його складові.
49. Дайте вартісний аналіз формування еколого-економічного збитку.
50. На які три складові умовно можна поділити еколого-економічний збиток відносно формування вартості суспільного продукту?
51. Охарактеризуйте фактори, що формують величину еколого-економічного збитку.

52. На які складові можна поділити еколого-економічний збиток за реципієнтами, які його спричиняють?
53. Назвіть і коротко охарактеризуйте три базові методи обліку еколого-економічного збитку.
54. Охарактеризуйте методичний підхід до визначення еколого-економічного збитку методом прямого обліку.
55. Охарактеризуйте методичний підхід до визначення еколого-економічного збитку аналітичним методом.
56. Визначте напрями дії фактора часу та невизначеності на еколого-економічні оцінки?
57. Визначте сутність поняття екологічна ціна виробництва і споживання продукту. Які стадії життєвого циклу продукту слід враховувати при розрахунку екологічної ціни?
58. На яких підсистемах та компонентах базується система платного природокористування в Україні?
59. Коротко охарактеризуйте систему платежів за землю в Україні.
60. Коротко охарактеризуйте систему зборів за надра в Україні.
61. Охарактеризуйте систему плати за водні ресурси в Україні.
62. Охарактеризуйте систему плати за лісові ресурси в Україні.
63. З яких компонентів складається система плати за тваринний та рослинний світ в Україні?
64. Принципи формування плати за використання радіочастотних ресурсів України.
65. З яких компонентів складається в Україні система платежів за порушення природного середовища.
66. Побудова системи платежів за забруднення атмосферного повітря.
67. Побудова системи платежів за забруднення водних ресурсів.
68. Побудова системи платежів за розміщення відходів.
69. Коротко опишіть систему штрафів за шкоду тваринному світу.
70. Охарактеризуйте систему штрафів за порушення природоохоронного законодавства.
71. Визначте сутність поняття екологізація. Чим екологізація принципово відрізняється від застосування природозахисних заходів?
72. Що таке інтегральний екодеструктивний вплив виробництва і споживання продукції? Які підходи та критерії можна використати для оцінки інтегрального екологічного впливу?

73. Охарактеризуйте оцінку інтегрального екологічного впливу на основі економічних показників.
74. Чому і яким чином можна використати енергетичні показники для оцінки інтегрального екологічного впливу?
75. Що характеризують показники екологічного навантаження на територію (показники footprint)?
76. Яким чином порівняльні показники можуть використовуватися для оцінки інтегрального екологічного впливу? Що можна прийняти за порівняльну базу?
77. Охарактеризуйте процес екологізації попиту, його стадії. Яку роль відіграє попит в екологізації економіки країни?
78. Від яких складових залежить відтворювальний процес екологізації економіки країни?
79. Охарактеризуйте взаємозв'язок між екологічними потребами і попитом.
80. Охарактеризуйте процес відтворення екологізації виробництва. Еволюція стадій екологізації виробництва.
81. Дайте визначення екологічного підприємництва. Оцініть найбільш перспективні напрями виробництва екологічних товарів та послуг в Україні.
82. Дайте визначення відтворення екологізації людей. Охарактеризуйте основні напрями формування екологічної орієнтації персоналу.
83. Дайте визначення відтворення мотивів екологізації. Назвіть основні види мотиваційних інструментів екологізації економіки.
84. Охарактеризуйте ключові компоненти системи відтворення мотивів екологізації. Чим відрізняються інструменти прямої та непрямої мотивації екологізації?
85. Визначте сутність поняття “квадрат” управління екологізації, дайте характеристику його елементів.
86. На основі яких принципів має здійснюватися екологізація?
87. Охарактеризуйте основні інноваційні стратегії впливу на об'єкти екологізації.
88. Назвіть основні стратегії управління екологізацією. Які існують практичні процедури управління екологізацією економіки?
89. Охарактеризуйте управлінську процедуру “екологічного аудиту”.
90. Охарактеризуйте систему міжнародних стандартів екологічного менеджменту ISO 14000.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Основна

1. *Бондар Л. О., Курзова В. В.* Екологічне право України. — Х.: Бурен-книга, 2008. — 368 с.
2. *Екологічний менеджмент: навч. посібник / За ред. В. Ф. Семенова, О. Л. Михайлюк.* — К.: Знання, 2006. — 366 с.
3. *Макарова Н. С., Гармидер П. Д., Михальчук Л. В.* Економіка природокористування: навч. посіб — К.: Центр учбової літератури, 2007. — 322 с.
4. *Мельник Л. Г.* Екологічна економіка: підручник. — Суми: ВТД “Університетська книга”, 2006. — 367 с.
5. *Пахомова Н., Рихтер К., Эндрес А.* Экологический менеджмент. Практикум. — СПб.: Питер, 2004. — 352 с.
6. *Поддубный И. А., Слюсаренко В. К.* Международная эколого-экономическая деятельность. — Х.: ИНЖЕК, 2005. — 200 с.
7. *Царенко О. М.* Основи екології та економіка природокористування: курс лекцій. Практикум: навчальний посібник / О. М. Царенко, О. О. Несветов, М. О. Кадацький. — Суми: ВТД “Університетська книга”, 2001. — 326 с.
8. *Шмандій В. М., Солошич І. О.* Управління природоохоронною діяльністю. — К.: ЦНЛ, 2004. — 296 с.

Додаткова

9. *Барна П. В.* Определение необходимости проведения эколого-экономической реструктуризации промышленных предприятий // Актуальні проблеми економіки. — № 3. — 2009.
10. *Галушкіна Т. П., Гордійчук Є. Г.* Екологічна сертифікація в системі державного екологічного управління. — Х.: Бурен-книга, 2010. — 288 с.
11. *Екологічне право України / За ред. В. К. Попова, А. П. Гетьмана.* — Х., 2001. — 480 с.
12. *Іванов О.* Міжнародний досвід “зеленого” розвитку економіки // Зовнішні справи. — К., 2010. — № 7–8.
13. *Кобецька Н. Р.* Екологічне право України: навч. посібник. — К.: Юрінком Інтер, 2007. — 352 с.
14. *Методи оцінки екологічних втрат / За ред. Л. Г. Мельника, О. І. Карінцевої* — Суми: ВТД “Університетська книга”, 2004. — 288 с.

15. Міщенко В. Дефіцит ринково-економічних критеріїв регулювання надкористування // Економіка України. — № 10. — 2006. — С. 36–43.
16. Поплавская Т. Л. Современная эколого-экономическая ситуация и проблема устойчивого развития общества // Политико-философские, социально-экономические и правовые аспекты III Всемирной теории. — Донецьк, 2004. — С. 106–110.
17. Ручка Н. В. Екологічна економіка і промислова екологія — теоретичні засади стійкого екологічно безпечного розвитку суспільства // Наукові праці МАУП. — 2010. — Вип. 2(25).
18. Садеков А. А. Механизмы эколого-экономического управления предприятием. — Донецк: ДонГУЭТ, 2002 — 311 с.
19. *Сельскохозяйственная* экология / Н. А. Уразаев, А. А. Вакулин, А. В. Никитин и др. — М.: Колос, 2000. — 304 с.
20. Тимофеева С. С. Экологический менеджмент / Серия “Учебники, учебные пособия”. — Ростов н/Д: Феникс, 2004. — 352 с.
21. Туниця Т. Ю. Збалансоване природокористування: національний і міжнародний контекст. — К.: Знання, 2006. — 300 с.
22. *Экономика* природопользования / Под ред. Л. Хенса, Л. Мельника, Э. Буна. — К.: Наукова думка, 1998.
23. Эндрес А., Квернер И. Экономика природных ресурсов. — СПб.: Питер, 2004. — 256 с.
24. Яремчук І. Г. Економіка природокористування. — К.: Пошуково-видавниче агентство “Книга пам’яті України”, Видавничий центр “Просвіта”, 2000. — 431 с.

ЗМІСТ

Пояснювальна записка	3
Тематичний план дисципліни “Екологічна економіка”	6
Зміст дисципліни “Екологічна економіка”	7
Теми для підготовки рефератів з дисципліни “Екологічна економіка”	16
Вказівки до виконання контрольної роботи.....	18
Варіанти контрольних робіт	19
Питання для самоконтролю	21
Список літератури	25

Відповідальний за випуск *А. Д. Везеренко*
Редактор *А. А. Тютюнник*
Комп’ютерне верстання *О. Л. Тищенко*

Зам. № ВКЦ-5346

Формат 60×84/₁₆. Папір офсетний.
Друк ротатійний трафаретний. Наклад 30 пр.
Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП)
03039 Київ-39, вул. Фрометівська, 2, МАУП
ДП «Видавничий дім «Персонал»
03039 Київ-39, просп. Червонозоряний, 119, літ. XX
*Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
суб’єктів видавничої справи ДК № 3262 від 26.08.2008*